

V. ŽURAVLIOVAS, K. KEDAITIS

DVISKAITOS KATEGORIJOS LIKIMAS IR BALŲ-SLAVŲ LINKSNIŲ OPOZICIJŲ DINAMIKA

„Lemtimi aš vadinu tai, ką graikai vadina *εἰμαρμένη*, t. y. priežasčių eilę ir nuoseklumą, kai viena priežastis, susijusi su kita, pagimdo reiškini.“

Ciceronas

1. Pateikiamas diachroninės morfologijos fragmentas skiriamas konkrečiai problemai – dviskaitos kategorijos raidai, jos tarpusavio ryšiams su kai kuriomis linksnių opozicijomis slavų ir baltų kalbose nagrinėti. Tai detalizuotas III baltų kalbotyros konferencijoje (1975 m.) skaityto pranešimo tekstas. Čia išleidžiami diachroninės morfologijos teoriniai principai, anksčiau išdėstyti šiame leidinyje (*Baltistica*, X, 1). Tačiau dar kartą norisi pabrėžti pagrindinį diachroninės morfologijos metodo skirtumą – diachroninės morfologijos dėmesio centre yra ne atskiro kalbos elemento istorija, bet opozicija, santykis tarp kalbos elementų (morfemų, gramatinių kategorijų ir pan.).

Dviskaitos eliminacija – bendras baltų-slavų kalbų procesas, atsispindėjęs raštų paminkluose, yra gana kruopščiai ištyrinėtas.

Kaip nyko dviskaita? Su kokiais kitais morfologinės sistemos pakitimais tas nykimas susijęs? Nepaisant daugelio tyrinėjimų, kol kas nėra atsakymo į šiuos klausimus. Istorinėse gramatikose tik fiksuojami „taisyklingi“ ir „netaisyklingi“ dviskaitos vartojimo atvejai, išskaičiuojami jos „pėdsakai“ ir „liekanos“ vienuose ar kituose posakiuose, žodžiuose, tuose ar kituose dialektuose. „Netaisyklingo“ formų vartojimo pradžia laikoma šios kategorijos irimo pradžia, o daugiskaitos formų vartojimas po skaitvardžio *du* paprastai laikomas šios kategorijos išnykimo įrodymu. Kiek teisingi šie tvirtinimai? Nesant griežtų kriterijų, dviskaitos kategorijos išnykimas datuojamas per daug subjektyviai. Šios gramatinės kategorijos išnykimo data rusų kalboje A. Beličius laiko dar ikirašytinę epochą, o P. Černychas – XVI a.

2. Panagrinėkime dviskaitos kategorijos padėtį ten, kur ji gyva ir funkcionuoja dabartinėje kalboje. Tokia yra slovėnų literatūrinė kalba, kurioje ši kategorija normaliai funkcionuoja: gramatikos nuosekliai pateikia linksniuojamų ir asmenuojamų kalbos dalių dviskaitos paradigmas.

Jeigu nagrinėsime dviskaitos kategoriją ne izoliuotai, o jos opozicijos daugiskaitai (Du:Pl) atžvilgiu, pastebėsime štai ką.

1) Visuose linksniuojamuose žodžiuose ši opozicija visiškai išsilaiko tik naudininko (D) ir įnagininko (I) linksniuose. Tai bus Du: Pl opozicijos diferenciacijos (d) pozicijos: *líp-ama ~ líp-am, líp-ama ~ líp-ami; mož-éma ~ možém, mož-éma ~ ~ mož-mí; rákoma ~ rákom, ráki; bogát-ima ~ bogát-im, bogát-ima ~ bogat-imi; vséma ~ vsèm, vséma ~ vsèmi* ir t. t.

2) Ši opozicija visiškai išsilaiko veiksmažodžio I-ojo ir 2-ojo asmens formose: *-va(-ve) ~ mo; -ta(-te) ~ -jo*.

3) Dviskaitos paradigmos kilmininko (G) ir vietininko (L) formose (pozicijose) paprastai eina daugiskaitos visų linksniuojamųjų žodžių ankstesnės formos (Du = Pl): *gorá ~ goráh, rákov ~ rákih; mést ~ méstih; témnih (G=L)* ir t. t. Tai ir bus dviskaitos ir daugiskaitos opozicijos neutralizacijos (n) pozicijos. Du : Pl opozicijų neutralizacija ryškesnė supletyvinėse formose:

Du: *človéka; ljudi, človékoma, človéka, ljudéh, človekoma.*

Pl: *ljudjé, ljudi, ljudém, ljudi, ljudén, ljudmí.*

4) Vardininko (N) ir galininko (A) pozicijų Du:Pl neutralizaciją randame kai kuriuose linksniavimo tipuose (paradigmose), kai kur pastebime svyravimų: dviskaitos paradigmos čia gali eiti tiek dviskaitos, tiek daugiskaitos ankstesnės formos: *gôri (goré) ~ goré (N=A); ráka ~ ráki, ráke; temni (-é) ~ temné (N=A), m. g.; té (tì) ~ té (m. g., N=A)* ir pan.

5) Veiksmažodžio 2 asmens formose pozicija iš dalies yra tai diferenciacijos (v. g. – nuosekliai *-ta ~ te*), tai neutralizacijos *-ta (-te) ~ -te* pozicija. Reikalas čia tas, kad visų giminių dviskaitos fleksijos yra *-va, -ta, -ta*, bet kartais moteriškosios ir bendrosios giminės galūnės čia gali būti ir *-ve, -te, -te*. Tokiu atveju „nėvyriškosios“ giminės vienaskaitos 2-ąjį asmenį reikia nagrinėti kaip Du:Pl neutralizacijos poziciją.

Bendra slovėnų kalbos Pl:Du opozicijos neutralizacijos formulė galėtų būti užrašyta taip:

$$\frac{\text{Pl : Du}}{\text{Pr: } \begin{cases} \text{D, I} \pm \text{N, A} \\ \text{1 p, 3 p, 2 p. m.} \pm \text{2 p. f. n.} \end{cases}} \leftrightarrow \frac{\text{Pl.}}{\text{Pn: } \begin{cases} \text{G, L} \pm \text{N, A} \\ \pm \text{2 p. f. n.} \end{cases}}$$

Linksniuodami asmeninius 1 ir 2 asmens įvardžius (*jàz, tí*), Du : Pl neutralizacijos nekonstatuojame kilmininko (G) ir vietininko (L) linksnių formose: *náju, váju ~ nàs, vàs; náju, náma, váju, váma ~ nàs, vàs*. Vyrishkosios giminės 3 asmens formose Du : Pl opozicija išlieka (*òn ~ njú, njiju ~ njih, njima ~ njih*) ir neutralizuojasi moteriškosios giminės 3 asmens (*óna*) formose, kaip ir visuose linksniuojamuose žodžiuose: *njih* (Du=Pl, G=L). Bendrosios giminės formose neutralizacija vyksta sporadiškai, čia pastebimos lygiagrečios formos *jih, jù* (Du) opozicijoje su *jih* (Pl). (G=L). Tai reiškia, kad sporadinė (Du : Pl) neutralizacija veiksmažodžio moteriškosios ir bendrosios giminės formose yra ne atsitiktinė, o glaudžiai susijusi su aprašomuoju reiškiniu. Tai atsispindi ir pateikiamoje Du : Pl opozicijos neutralizacijos formulėje.

Galima apskaičiuoti Du : Pl opozicijos stiprumą kiekvienam atskiram žodžiui, atskirai žodžių grupei, visiems linksniuojamiesiems žodžiams, visai dviskaitos kategorijos visumai. Slovėnų kalboje stipriausią Du : Pl opoziciją turi asmeniniai įvardžiai 1 ir 2, o vyrishkosios giminės – 3 asmenyje. Jie nesineutralizuoja Du : Pl

atžvilgiu, t. y. $d = 6, n = 0; F_0 = \frac{d}{n} = \frac{6}{0} = \infty$. Kiek silpnesnė opozicija yra veiksmazodžio asmenų formose, kur moteriškosios ir bendrosios giminės 2 asmenyje gali būti Du : Pl neutralizacija, t. y. $d_1 = 3, n_1 = 0$, kai $d_2 = 2, n_2 = 1$. Šiuo atveju bendras veiksmazodžio asmenų formų Du : Pl opozicijos stiprumas didesnis už 2 ir mažesnis už ∞ , t. y. $2 < F_0 < \infty$ (sutinkamai su formulėmis $F_{10} = \frac{3}{0} = \infty; F_{20} = \frac{2}{1} = 2$).

Toliau eina daug linksniavimo tipų, kur ši opozicija reguliariai neutralizuojasi G ir L formose, čia $d = 4, n = 2, F_0 = \frac{4}{2} = 2$. Taip linksniuojama: *līpa, brītev, rāk, mōst, stebēr, člōvek, mēsto, poljē, bogāt* (visų trijų [giminių]), *temèn* (vyr. ir bendr. g.), *ōna, tā* (vyr. g.), *tó* (bendr. g.), *vēs*.

Dar silpnesnė yra žodžio *dan* opozicija, kur galininko (A) pozicijoje formos neutralizuojasi (*dnī*) ir nesineutralizuoja (*dnéva ~ dnéve*). Čia opozicija bus silpnesnė negu $2 \left(F_0 = \frac{4}{2} \right)$ ir stipresnė negu $1 \left(\frac{3}{3} \right)$, t. y. $2 > F_0 > 1$. Po jų eina keletas linksniavimo tipų ir atskirų žodžių, kur Du : Pl opozicijos neutralizacija sporadiškai pasitaiko ne tik A, bet ir N pozicijoje. Tai – *gōra, stezà*, moteriškosios giminės būdvardžių tipo *temèn*, įvardžių m. g. *tā* ir bendr. g. *onó* linksniavimo tipai.

Toliau eina daiktavardžio *gospá* linksniavimas, kur kaip daugiskaitos, taip ir dviskaitos kilmininko (G) pozicijoje pastebime dubletines – *é* ir *á* formas. Šių opozicijų stiprumas bus atitinkamai mažesnis kaip $2 \left(F_0 = \frac{4}{2} \right)$ ir didesnis kaip $\frac{1}{2} \left(F_0 = \frac{2}{4} \right)$, t. y. $2 > F_0 > \frac{1}{2}$.

Ir pagaliau mažiausią Du : Pl opozicijos stiprumą pastebime, linksniuodami *rēc, raván* tipo žodžius, kur reguliariai neutralizuojasi G, L, N, A pozicijos ir nesineutralizuoja tik D, I pozicijos. Opozicijos stiprumas šiuo atveju bus mažiausias, $F_0 = \frac{2}{4} = \frac{1}{2}$.

Senojoje slavų kalboje atsispindi tokia padėtis, kai Du : Pl opozicija niekur nesineutralizavo ir šios opozicijos stiprumas buvo maksimalus ($= \infty$).

Tokiu būdu, dabartinėje slovėnų kalboje pastebimas laipsniškas – pozicija po pozicijos, linksniavimas po linksniavimo, žodis po žodžio – morfologinės Du : Pl opozicijos stiprumo silpnėjimas.

3. Daug ankstesnę ir nuoseklią Du : Pl opozicijos neutralizaciją lietuvių kalboje, kaip ir slovėnų, praėjo G, L pozicijos, kilmininko ir vietininko linksnių formos, kur taip pat nuosekliai senąsias dviskaitos formas pakeitė daugiskaitos ankstesnės formos:

G: *dviejų vyrų, bernų, rātų, vaikų; liepų, žmonų, raņkų, dienų.*

L: *dviejuosė vyruose, bernuosė... liepose, ... raņkose, dienosė.*

Tokia pat padėtis susidarė ir būdvardžių linksniavime: *gerų, geruosė* ir pan.

Tačiau asmeninių įvardžių *āš, tū* formose Du : Pl opozicija išliko, kaip ir slovėnų kalbos G, L pozicijose: *mūsų, jūsų; mūdviejū, jūdviejū; mumysė, jumysė; jūdviese.*

Skirtingai negu slovėnų lietuvių kalboje ši opozicija susidarė ne skirtingų galūnių pagrindu, bet žodžių su skaitvardžiu *du* sudarymu. Šioje Du : Pl opozicijoje lietuvių kalbos galūnės jau neutralizavosi. Lietuvių kalboje dviskaitos formos neatsitiktinai ėjo tik pozicijoje greta skaitvardžio „du“.

Kaip ir slovėnų kalboje, ten, kur išliko Du : Pl opozicija, išliko ir dviskaitos formose D : I, N : A, G : L linksnių opozicijos neutralizacija. Du : Pl neutralizaciją, kaip Du × Pl konvergencijos etapą, lydėjo D : I, N : A, G : L opozicijos sustiprėjimas. Kaip tiktai ten, kur neutralizavosi Du:Pl opozicija, slovėnų ir lietuvių kalbose vietoje bendrų pirmųjų galūnių D=I, N=A, G=L jau eina dviskaitos paradigmos skirtingos galūnės. Linksnių opozicijos sustiprėja. Plg.: prasl. G=L *goru; slov. G gorá, L goràh (Du=Pl).

Lietuvių kalboje dviskaitos paradigmu (pozicijos) D : I, N : A, G : L opozicijų stiprėjimas (jų divergencija, susiskaidymas) vyko Du × Pl konvergencijos sąskaita. Du × Pl opozicijai silpnėjant, neutralizuojantis, daugiskaitos galūnės pateko į dviskaitos D, I pozicijų paradigmą, o Pl intonacija, išlaikydama bendrą pirmąją Du fleksiją, prasiskverbė į Du formas. Taip kai kurių dviskaitos linksniavimo pogrupių formose D : I opozicija laikėsi tik intonacijos skirtingumu (*bernám ~ bernám, vaikám ~ vaikám, žmonóm ~ žmonóm, dienóm ~ dienóm, avim ~ aviñ, sūnùm ~ sūnuñ* ir pan.). Naudininko linksnio (D pozicija) formose įvyko (kaip konvergencijos etapas) intonacinė Du : Pl neutralizacija (*bernám, vaikám, sūnuñ, žmonóm ~ bernáms, vaikáms, sūnuñs*).

Tuo tarpu kai intonaciniai Du : Pl pozicijos N, A skirtingumai slovėnų kalboje išliko (*gôri : goré, steri : steré, temni : temné* (f), *tì : té* ir t. t.), lietuvių kalboje dviskaitos N, A, V formų intonacija sutapo (įvyko neutralizacija, kaip konvergencijos etapas) su daugiskaitos galininko formomis (*bérnu : bérnus, vaikù : vaikùs, ranki : rankàs, avi : avis*). Visa tai patvirtina, kad Du : Pl opozicija lietuvių kalboje susilpnėjo, palyginti su slovėnų kalba. Gana silpna Du : Pl opozicija lietuvių kalboje ir yra dviskaitos eliminacijos priežastis. Priešingai, Du : Pl opozicijos atitinkamas stiprumas dabartinėje slovėnų kalboje ir gali paaikškinti šios kategorijos išsilaikymą.

4. Koks dviskaitos kategorijos nykimo ir visos slavų ir baltų kalbų morfologinės sistemos tarpusavio ryšys ir ar jis gali būti? Kaip paaikškinti didelį dviskaitos kategorijos paralelizmą lietuvių ir slovėnų kalbose? Atsakymo į šiuos klausimus nerasime lingvistinėje literatūroje.

Opozicijų teorijos požiūriu, iš dviskaitos kategorijos išnykimo fakto konstatavimo logiškai atspėjamas visos deklinacijos linksnių pertvarkymas.

Iš tikrųjų dviskaitos formose neutralizavosi N : A, D : I, G : L linksnių opozicijos. Dviskaitos kategorijos išnykimas kartu yra ir atitinkamo neutralizacijos pozicijų skaičiaus išnykimas, neutralizacijos pozicijų skaičiaus sumažėjimas atitinkamų linksnių opozicijoms. Sutinkamai su neutralizacijos stiprumo ($F_n = \frac{n}{d}$) ir opozicijos stiprumo ($F_o = \frac{d}{n}$) formulėmis, (n) skaičiaus koku nors (p) skaičiumi sumažėjimas susilpnins neutralizacijos stiprumą ($F_n = \frac{n-p}{d}$) ir sustiprins atitinkamų linksnių opozicijų stiprumą ($F_o = \frac{d}{n-p}$). Iš to matome, kad dviskaitos kategorijos išnykimas yra tarpusavy susijęs su N : A, D : I, G : L linksnių opozicijų sustiprėjimu. Šių opozicijų sustiprėjimo procesas dėl pozicijų neutralizacijos skaičiaus sumažėjimo gali lyg iš inercijos apimti ir kitas minimų opozicijų neutralizacijos pozicijas. Todėl ir laukiame N : A, D : I, G : L opozicijų sustiprėjimo slavų ir baltų kalbose.

5. Kur ieškoti numatomo $N : A$ opozicijos sustiprėjimo teorijos? Subjekto ir objekto linksnių opozicijos sustiprėjimas yra žinomas slavų kalbose. Tai vadinamosios gyvų būtybių kategorijos vystymosi procesas. Kaip mano Polivanovas, divergenciją lydi konvergencija. Tai reiškia, kad vienos opozicijos sustiprėjimas (kaip izomorfinis divergencijos reiškinys) turi būti lydimas kitos opozicijos susilpnėjimo (kaip izomorfinis konvergencijos reiškinys). Viena opozicija sustiprėja dėl kitos su vienu bendru nariu susilpnėjimo. Šiuo atveju $N : A$ opozicijos sustiprėjimas turi būti lydimas kitos $N : X$ arba $A : X$ opozicijos susilpnėjimo ryšium su vienos iš neutralizacijos pozicijų skaičiaus padidėjimu. Slavų kalbose $N : A$ opozicija stiprėja dėl to, kad silpnėja $A : G$ opozicija. Tai ir yra gyvų būtybių kategorijos išsivystymas.

Taigi jei palyginsime $N : A$ opozicijos diferenciacijos (d) ir neutralizacijos (n) pozicijų santykį visuose linksniuojamuose žodžiuose (skaičiaus kategorija, linksniaavimo tipai ir pan.), tai opozicijos stiprumas senojoje slavų kalboje, palyginti su dabartinėmis slavų kalbomis, bus minimalus. Čia priskaičiuota $N : A$ neutralizacijos 77 pozicijos ir diferenciacijos 21 pozicija. $F_o = \frac{21}{77} = 0,272$. Dabartinėje rusų kalboje: $d = 15$, $n = 21$, t. y. $F_o = \frac{15}{22} = 0,684$.

$A : G$ opozicijos neutralizacijos stiprumas senojoje slavų kalboje buvo minimalus: šios formos 61 pozicijoje nesutapo ir tik 5 sutapo — $F_n = \frac{5}{61} = 0,082$. Pagal $A : G$ neutralizacijos stiprumą slavų kalbos skirstomos taip: dabartinė rusų kalba: $F_n = \frac{27}{9} = 3$; lenkų: $F_n = \frac{16}{26} = 0,615$; serbų-chorvatų: $F_n = \frac{16}{46} = 0,347$.

Gyvų būtybių kategorija labiausiai išvystyta rusų kalboje $F_n[A : G] = 3$; ji apima tiek vienaskaitos, tiek daugiskaitos formas, taip pat moteriškąją ir vyriškąją giminę, o serbų kalboje — tik vienaskaitos vyriškosios giminės formas. Lenkų kalboje $A : G$ neutralizacija apima vienaskaitos (gyvų būtybių) vyriškąją giminę, o daugiskaitos — tik daiktavardžius, reiškiančius vyriškosios giminės asmenis.

6. Tikriausiai tai yra susiję su dviskaitos išnykimu, sukėlusiu $N : A$ opozicijos ir $A : G$ neutralizacijos sustiprėjimą. Vadinas, rusų kalbos istorijoje daugiskaitos vartojimo vietoj dviskaitos atvejų jau yra XI a. paminkluose. Neabejotiną dviskaitos kategorijos nykimą atspindi XIII a. paminklai, kur gana reguliariai dviskaitos formos randamos tik pozicijoje su skaitvardžiu *du*. (Panašiai buvo ir lietuvių literatūrinėje kalboje tik prieš pusšimtį metų.) XIV a. daugiskaitos formos vartojamos greta skaitvardžio *du*.

Dviskaitos formos lenkų kalboje XVI a. dar funkcionavo, o XVII a. jos jau retos. Dviskaitos kategorija čia išnyko apie antrąją XVI a. pusę, t. y. 2–3 šimtmečiais vėliau negu rusų kalboje.

Serbų-chorvatų kalboje iki XVI a., o kai kuriuose dialektuose ir žymiai vėliau dviskaitos kategorija buvo gyva. Tai gerai matyti iš daiktavardžio derinimo su veiksmažodžio asmenų formomis. Čia ši opozicija nuosekliai išliko. Toliau dviskaitos kategorija vystėsi trimis skirtingomis kryptimis.

Štokų tarmėje dviskaitos kategorijos nykimas pasižymėjo visiška veiksmažodžio asmenų formų konvergencija daugiskaitos naudai: $Du \times Pl \rightarrow Pl$. O daiktavardžio paradigmose senųjų dviskaitos formų pasitaiko daugiau negu daugiskaitos:

Du \times Pl \rightarrow Du. Pirmykštės dviskaitos formos tokiu būdu igyja daugiskaitos reikšmę, plg. veiksmazodžio galūnes — *mo* \times *-eb* \rightarrow *mo*, *-me* \times *-ma* \rightarrow *me* ir daiktavardžių su *-ma* D, L, I galūnes, matyt, kilusias iš dviskaitos formų ir išlaikiusias ankstesnę dviskaitos D : I neutralizaciją (*mūževima*, *ježerima*, *čudėsima*, *rūkama*, *míslima* ir pan.).

Čakų ir kaikų tarmėse, kaip ir rusų kalboje, dviskaitos formos pamažu užleidžia vietą daugiskaitai. Be to, čakų tarmėje iki pat šiol pirmykštės dviskaitos formos tebevartojamos su skaitvardžiu *du* (plg. lietuvių kalbos būklę). Pirmosios fundamentalios serbų-chorvatų literatūrinės kalbos gramatikos (1931 m.) autorius T. Maretičius linksniavimo paradigmos nuosekliai pateikia N : V : A dviskaitos formas, plg., pavyzdžiui, Pl. (N) *sěla*, *pòlja*, *iměna* ~ Du(N) *sěla*, *pòlja*, *iměna*. Tiesa, dviskaitos vardininkas, neutralizuodamasis su daugiskaitos galininku, visiškai sutampa, tik vardininke čia sutinkama ir Du : Pl diferenciacijos pozicija. Analogiškus Du : Pl priešpastatymus T. Maretičius nurodo ir kitais atvejais: Du, m(N, A, V) *něša* ~ Pl. m. (N) *něši* ~ Pl. m. (A) *něše*. Veiksmazodžio asmenų formoms T. Maretičius nepateikia nei dviskaitos formų, nei jų liekanų. Tai rodo, kad dviskaita dabartinėje jų literatūrinėje kalboje visai išnykusi, Du : Pl opozicijos stiprumas pasiekė minimumą.

Taigi išvada, kad yra principinis ryšys tarp dviskaitos kategorijos išnykimo ir gyvų būtybių kategorijos išsivystymo intensyvumo, teisinga, patvirtinama faktine medžiaga: kuo anksčiau išnyksta dviskaitos kategorija, tuo intensyviau yra išsivysčiusi gyvų būtybių kategorija ir atvirkščiai.

7. Gyvų būtybių kategorija rusų kalboje iš tikrųjų pradeda vystytis anksti. J užfiksuota senųjų raštų paminkluose (jau Ostromirovo kodekse). A : G \rightarrow G neutralizacijos procesas visų pirma čia apima vienaskaitos vyriškosios giminės senųjų **ǫ*- ir **ŭ*-, vėliau ir **ŷ*-kamienių asmenų pavadinimus (XIII a.). Nuo XIII a. į šį procesą laipsniškai įsitraukia ir gyvulių pavadinimai. Šis procesas — neutralizacijos plitimas ir gyvulių pavadinimuose — truko ilgai, t. y. gyvų būtybių kategorijos formavimasis tebevyko dar XVII a.

Nuo XIV a. A : G neutralizacija sutinkama daugiskaitos vyriškosios giminės formose. Nuo XV a. pabaigos ši neutralizacija apima ir moteriškosios giminės asmenų pavadinimus, o nuo XVII a. — visas ne tik vyriškosios, bet ir moteriškosios giminės gyvasias būtybes. Kaip žinoma, gyvų būtybių kategorijos formavimosi procesas rusų kalboje baigėsi XVII a.

Lenkų kalboje ši kategorija vystėsi daug lėčiau. Tik XVI a. pradžioje į A : G neutralizacijos procesą čia įtraukiami vyriškosios giminės asmenų vienaskaitos formų pavadinimai, o XVI a. pabaigoje — ir gyvulių pavadinimai, nors būta ir tam tikrų nukrypimų (sustabarėjusiuose prielinksniuose posakiuose, gyvulių pavadinimuose ir pan.). Dabartinėje lenkų kalboje vienaskaitos A : G pozicijos neutralizacija kai kur išėjo iš gyvų būtybių semantikos rėmų: *tańczyć mazura*, *grać w tenisa* ir pan. Iki XVII a. A : G neutralizacija daugiskaitos formose nesireiškia, o senosios A formos nuosekliai išsilaiko. Tik nuo XVII a. ši neutralizacija apima ir vyr. giminės asmenų pavadinimus, bet senosios galininko formos išlieka iki XVIII a. pabaigos ir šio laikotarpio rašytojų vartojamos kaip stiliaus priemonės.

Serbų-chorvatų kalboje vienaskaitos vyr. giminės asmenų formose A : G \rightarrow G neutralizacija pastebima labai anksti, o gyvulių pavadinimai iki XVI a. išlaikė se-

nają galininko formą. Dabartinėje literatūrinėje kalboje ji apėmė visus vyr. g. gyvų būtybių vardus, bet tik vienaskaitos formose. Serbų-chorvatų kalboje išsivystė ypatinga kategorija jauniems gyvuliams ir asmenims su *-e(-ta)-ād* (*tèle, jùne, kùm-če, mòmče, pàšče*); visi jie – bendrosios giminės ir turi $A = N$, nėra $A : G$ neutralizacijos, nėra ir gyvų būtybių kategorijos nei vienaskaitos, nei daugiskaitos formose.

Slovėnų kalboje gyvų būtybių kategorija ($A : G \rightarrow G$ neutralizacija) ne tokia nuosekli, kaip serbų-chorvatų (pasitaiko svyravimų, dubletinių formų), ir apima tik senųjų **ǫ-* ir **ǔ-*kamienu vienaskaitos formas.

8. Kodėl dviskaitos nykimo ir gyvų būtybių kategorijos atsiradimo bei jų tarpusavio vystymosi procesai vienosė slavų kalbose vyksta greičiau, kitose lėčiau?

Jei teoriškai remiamės tuo, kad šių procesų tarpusavio ryšys priklauso nuo $N : A$ (subjekto ir objekto linksnių) opozicijos stiprėjimo, tai atsakymą į šį klausimą duoda $N : A$ opozicijos sustiprėjimo kelių skirtingumas. Jei senojoje slavų kalboje tos opozicijos stiprumas buvo $F_0(N : A) = 21 : 77 = 0,272$, tai dabartinėje lenkų kalboje jis beveik keturis kartus didesnis ($F_0 = 22 : 22 = 1$), kaip ir serbų-chorvatų kalboje ($F_0 = 31 : 31 = 1$). Tai rodo, kad lenkų ir serbų-chorvatų kalbos, be $A^0 G$ neutralizacijos ir gyvų būtybių kategorijos išsvystymo, rado kitus $N : A$ opozicijos stiprinimo būdus.

Taigi serbų-chorvatų kalba išlaikė ir sustiprino $N : A$ opoziciją daugiskaitos formose: *mùževi ~ mùževe* kaip ir *ràdovi ~ ràdove, mlàdi ~ mlàdē, mlàdi ~ mlàde, mòji ~ mòje, tì ~ tē, kòji ~ kòjē* ir t. t. Slovėnų kalboje ne tik išlaikė ir sustiprėjo $N : A$ daugiskaitos formų opozicija, bet kai kuriais atvejais persimetė ir į dviskaitą: *ràki ~ ràke, možjē ~ možé, mostovi ~ mostóve, stebri ~ stebè, dnévi ~ dní, dnéve, dnéva ~ dní, dnéva* (kai *dní* – G, Pl = Du), *ljudji ~ ljudi* (kai *ljudí* G, Pl = Du), *slugi ~ sluge, bogàti ~ bogàte, tí ~ té, vsì ~ vsè, trije, štrije, tri, štiri ~ tri, štiri* ir pan.

Dėl pirmųskčių skirtumų išlaikymo ir gyvų būtybių kategorijos išsivystymo slovėnų kalboje sustiprėjo $N : A$ opozicija, lyginant su senąja slavų kalba. Jos $F_0 = \frac{d}{n} = \frac{26}{38} = 0,68$ ir yra artimas šios opozicijos stiprumui dabartinėje rusų kalboje ($F_0 = 0,684$).

Dėl didelio $G : A \rightarrow G$ neutralizacijos vystymosi rusų kalboje kartu nuosekliai ryškėjo gyvųjų ir negyvųjų daiktavardžių skirtumai, vyko tam tikras $N : A$ opozicijos susilpnėjimas. Prasidėjo nauja $N : A$ neutralizacija ten, kur negyvieji daiktavardžiai jos neturėjo: *столи × столы → столы, домове × дома → дома, камы × камень → камень, камене × камени → камни* ir t. t. Tikriausiai nuo to priklauso posakis *трава косить* ir *лєн брать* skirtybės, nors ir *лєн растет* ir *трава растет*.

9. Lietuvių kalboje $N : A$ opozicija buvo gana stipri (plg. *sūnus ~ sūnų* ir prasl. k. **sŷnŷ*, s. sl. k. *сынъ* $N = A$ ir pan.). Ji neutralizuojasi tik 16 pozicijų, o s. sl. 77, s. rusų 52. Išnykus dviskaitai, ji dar labiau sustiprėjo. Čia ir nebuvo būtinybės gyvų būtybių kategorijai atsirasti bei $A : G$ neutralizacijai vystytis.

Dabartinėje lietuvių kalboje $A : G$ neutralizacijos faktiškai nėra. Jeigu senojoje rusų kalboje įvardžiai neutralizavosi tik iš dalies ($A : G =$ *мене, те ~ мене; насъ, ны ~ насъ; тебе, те ~ тебе; васъ, вы ~ васъ; себе, се ~ себе*), tai lietuvių kalboje tokios neutralizacijos visai nėra ($A : G =$ *manė ~ manės; tavė ~ tavės; savė ~ savės; mūs, jūs ~ mūsų, jūsų*). Dabartinėje lietuvių kalboje G. Sg formos tik-

riausiai yra naujadarai, atsiradę daiktavardžio linksniavimo įtakoje: *mane, tave, save* dar pasitaiko aukštaičių tarmėse.

10. Kaip anksčiau pažymėjome, dviskaitos išnykimas yra tarpusavyje susijęs su stiprumo pasikeitimu tose linksnių opozicijose, kurių dviskaitos formose $D : I$ ir $G : L$ neutralizavosi. Dabartinėje lietuvių kalboje jų sustiprėjimas padėjo susidaryti tokiai padėčiai, kad dabar nėra D ir L neutralizacijos nė su jokių kitų linksnių vienaskaitos ir daugiskaitos formomis. Įvyko intensyvus viso linksniavimo galūnių unifikacijos pagal „horizontalią eilę“ procesas.

L . Pl galūnė *-se-* inovacija (\leq *-*-su*, sanskr. *vr̥kṣu*, s. sl. *vl̥ccexǔ*; retkarčiais sutinkama ir be *-e namuōs* ir *namuōse*) pasidarė bendra visam linksniavimui, apėmusi savo laiku ir dviskaitos formas ($Pl \times Du \rightarrow Pl$) kaip pirmąjį konvergencijos etapą (*dviejuosė vyruose, sūnuosė* ir t. t.). L . Sg galūnė *-e*, pasidariusi bendra visam linksniavimui, yra taip pat inovacija (plg. prieveiksmį „*namie*“, taip pat Daukšos adesyvo formas *Diewiep, tewiep, úgnip*; L . *szirdi sawoi, úgni*; dab. lietuvių k. galimi dubletai *širdyje* ir *širdỹ, tuřguje, viršujė* ir *tuřguj, viršuj, tuřgui, viršui*).

Aišku, kuo didesnis tos ar kitos galūnės subendrėjimo laipsnis paradigmos „horizontalioje ašyje“, tuo mažesnė jos sutapimo (neutralizacijos) „vertikalioje ašyje“ tikimybė. Štai kodėl dabar nėra L neutralizacijos nė su jokių kitu linksniu. Tai atsitiktinumas ar ne, bet lietuvių kalboje vietininkas eina (kiek nelauktai slavistui!) be prielinksnio. Dalį buvusių prielinksnio reikšmių lokatyvas perleido akuzatyvui, lietuvių kalboje einančiam tiek su prielinksniais, tiek ir be jų.

Įvykę pagrindiniai vietininko formų ir reikšmių pakitimai, matyt, ir leido senojoje lietuvių kalboje atsirasti adesyvo formoms, glaudžiai susijusioms su pirmesnėmis lokatyvo formomis (Daukša: Ad. Sg. *žmonái-p*, plg. lot. *Rōmae* $< *Rōmāi$, s. sl. *жечѣ* $< *genai$ ir t. t.), plg. liet. tarm. priev. *namiepi* ir kitas adesyvo liekanas su kita dalelyte: *manik, mūsuk* ir t. t. $L \rightarrow L \div A$ divergencija, susiskaidymas turinio atžvilgiu atitinkamai santykiauja su $L \rightarrow L \div Ad$ divergencija, su kuria kartu vyko intensyvus visų linksniavimo tipų lokatyvo pozicijoje konvergencijos procesas.

11. $D : I$ opozicijos sustiprėjimas, susijęs su dviskaitos išnykimu, leido susidaryti tokiai padėčiai, kad lietuvių kalboje dabar niekur nėra D neutralizacijos nė tik su I , bet ir su bet kuriuo kitu linksniu. Kaip jau buvo pažymėta, D ir I pozicijose ilgiau, negu G, L , išsilaikė $Du : Pl$ opozicija tiek lietuvių, tiek ir slovėnų kalboje. Čia $D : I$ neutralizacija išsilaikė ilgiau, neutralizacijos stiprumas buvo didesnis, o opozicijos – mažesnis. Tai reiškia, kad $D : I$ opozicijos stiprėjimo procesas buvo ne toks intensyvus. Kalbos medžiaga patvirtina šią grynai teorinę išvadą. Skirtingai nuo L , galūnės D suvienodėjo pagal paradigmų horizontalią ašį ne taip nuosekliai.

Dabartinės lietuvių kalbos daugiskaitoje nuosekliai subendrėjo galūnė *-ms* (*výrams, ežiáms, raňkoms, ántims* ir pan.), bet vienaskaitos formose galūnė *-ui(-ai)* skiriasi savo D . Sg parodomąja funkcija nuo galūnės *-am*; skirtingos įvardžių D . Sg formos (*výrui, éžiui ~ raňkai, ánčiai, žvēriui*, bet *gerám ~ gėrai, mán ~ táu, sáu, jám ~ jái, tám ~ tái, kokiám ~ kokiái* ir pan.).

Toks galūnių skirtumas funkcionavimo atžvilgiu pateisinamas: jame slypi giminės $Ms : F$ opozicija (*kietám ~ kietai, jám ~ jái* ir pan.). Analogiškai giminės skirtingumai vietininko linksnio formose reiškiami kitu būdu (*kietuosė ~ kietosė, geruosė ~ gerosė*, kai *geramė ~ gerojė* ir pan.).

Linksniavimo tipo *výras* galūnė *-ui* palyginti nauja: lietuvių kalbos tarmėse sutinkamos kitos galūnės: *-uo, -u*. Galūnė *-ms* $< * -mus$, plg. Daukšos *waykamus* ir

waykâms, s. sl. влѣкомъ. Linksniuojant tipo *ranka* galūnė *-ai* nuosekliau išlaiko ryšį su senąja galūne. Galima D : L neutralizacija, pirmesnė L. Sg forma *-ai*, atsišpindėjusi adesyve (Daukša: *žmonáip*), išnyko, atsiradus naujai L. Sg galūnei *galvoj-e*, plg. s. sl. *račě* (D=L).

Senąsias *i*-kamienių D. Sg galūnes dar vartoja Daukša: *gènti sawái, po mîrti, ik wakari* ir pan., plg. s. sl. *kocmu*. Ankstesnė D : L neutralizacija išnyko, atsiradus naujai D ir L galūnei (plg. Daukšos L. Sg *úgni*, adesyvą *úgni-p*). Vietoje naujadarų *dúkteriai* Daukša duoda *dukteri*, sutinkamą ir dabartinėse tarmėse. Greta įvardžių D. Sg formų, atitinkančių dabartinės literatūrinės kalbos formas, Daukša vartoja ir kitas: *mani(g), tawi, sawi*, taip pat enklitikus ir pirmesnes daugiskaitos formas *jumus, mumus*. Įdomu, kad ir įvardžių galūnės *-ui* galimasis subendrėjimas 3. Sg. Ms (Daukša: *po iamui* ≅ s. sl. *†εmoy*) sustojo dėl galūnių su būdvardžiais *gerám ~ jám, gerai ~ jai* generalizacijos.

Paskutinė D : I neutralizacijos pozicija buvo dviskaitos formos: *mediniam* (Ms), *medinēm* (F), *výram, rātam, liēpom, rañkom, tuřgum* (D=I). Bet ir čia veikė D : I opozicijos sustiprėjimo tendencija. Diferenciacija įvyko skirtingų intonacijų paveikta: *vaikám ~ vaikaĩm, dienóm ~ dienoĩm, avim ~ aviĩm, sūnūm ~ sūnuĩm, geriem ~ geriēm, geróm ~ gerōm* ir pan. Išnykus šiai paskutinei neutralizacijos pozicijai, D : I opozicija pasidarė visiškai be neutralizacijos. Ir dabar su jokiais linksniais niekur nėra D neutralizacijos.

Pagrindinis naudininko raiškos plano vienetų pertvarkymas sukėlė ir turinio plano vienetų pertvarkymą. Savo reikšmių dalį naudininkas Daukšos laikotarpiu perdavė aliatyvui: *pakâieusp* ir *ižganimop tawop, tósp* arba *sziosp sektosp*. Tikriausiai per aliatyvą kai kurios ankstesnės naudininko reikšmės perėjo kilmininko linksniui.

12. Slavų kalbos, kaip ir lietuvių, sustiprino G : L, D : I opozicijas. D : I ir G : L opozicijų raida skiriasi tuo, kad sen. slavų ir s. rusų kalbose pirmoji opozicija neutralizavosi tik dviskaitos pozicijoje, o antroji galėjo neutralizuotis įvairiuose linksniavimo tipuose be ryšio su skaičiaus kategorija. Vaizdžiai tai galime parodyti, palygindami atitinkamas neutralizacijos formules:

$$\frac{D:I}{Pr(Sg, Pl)} \leftrightarrow \frac{D=I}{Pn(Du)} \left\{ \begin{array}{l} \frac{D:L}{Pr(Sg^2, Pl^2)} \\ \frac{G=L}{Pn(Du+Sg^1, Pl^1)} \end{array} \right.$$

Be to, dviskaitos G=L galūnė *-u* buvo homoniminė su kai kuriais vienaskaitos formų linksniais (tame tarpe ir G, L), o tai, persitvarkant linksniavimo tipams, galėjo leisti atsirasti nepageidaujamai Du · Sg neutralizacijai.

Priešingai, dviskaitos D=I galūnė *-ma* gerai įsiliejo į įvairias opozicijas ir koreliacijas: Du : Pl *-ma ~ mi = -a ~ -i* (**ō*-kamienių N), = *-ta ~ ti* (parod. įvard.) ir t. t.; *-ma ~ va, na* (asm. įvard., Du), *-ta* (Du 2 asm. galūnė) ir t. t.

13. S. slavų kalboje F. (G : L) opozicijos stiprumas buvo nežymus ir sudarė 0,54. Dabartinės slavų kalbos, sumažindamos neutralizacijos pozicijų skaičių ir padidindamos diferenciacijos pozicijų kiekį, sustiprino šią opoziciją. Pagal šios opozicijos stiprumą dabartinės slavų kalbos išsidėsto šitokia eile: rusų (=1), slovėnų (=1,12), baltarusių (=1,2), slovakų (=1,36), ukrainiečių (=2), lužičėnų aukštaičių (=2,3). Palyginti staigus (G : L) opozicijų sustiprėjimas kalbose, išlaikiusiose dviskaitą, paaiškinamas tuo, kad kaip tik ši opozicija dviskaitos formose anksčiau

už kitų linkšnių opozicijas diferencijuojasi, pakeisdama ankstesnes dviskaitos neutralizuojamas formas daugiskaitos formomis.

G : L opozicija labai padidėjo serbų-chorvatų kalboje: faktiškai čia jau nebėra G · L neutralizacijos pozicijų. Net senuosiuose *i-kamieniuose G : L opozicija remiasi intonacijos skirtingumu: *stvâri ~ stvâri, rîječi (rêči) – rijèči (réči), kòsti, nòci ~ kòsti, nòci, bòlesti ~ bolèsti*. G : L neutralizacija sutinkama tik daiktavardyje su -ost: *dúznosti (G=L)*, taip pat daiktavardyje *kćer kćeri (G=L)*; dktv. *mati* išvengia šios neutralizacijos tik šitaip: *màterē ~ mǎteri*. Skirtingai negu lietuvių kalboje čia nebuvo intensyvios galūnių unifikacijos „horizontalioje“ ašyje. G : L opozicijų sustiprėjimas vyko opozicijų susilpnėjimo (neutralizacijos) su gretimais linksniais sąskaita, G · A, L · D, L · D neutralizacijos stiprėjimas davė nuoseklų galūnės -ma apibendrinimą daugiskaitos I=L=D formose *rǎdovima, sělima, iménima, žėnama, rǎdostima, mǎdima*. Naujos galūnės subendrėjimas išilgai horizontalios ašies, nors ir ne toks intensyvus kaip lietuvių, pastebimas ir serb.-chorv. kalboje. Tai – „mįslingoji“ -ǎ, prijungiamo prie ankstesnių G. Pl. formų: *mužévǎ, momákǎ, sělǎ, vesǎlǎ, ŷmenǎ, žénǎ, sestǎrǎ, igǎlǎ, kai radòstī, mlǎdih, nǎs, njǎh, mǎjih* ir kt. Bendra G : L opozicijos stiprumo didėjimo tendencija slavų kalbose vyko dėl jos neutralizacijos stiprumo sumažėjimo pagal linksniavimo tipus. Bet serb.-chorv. kalboje ši tendencija apėmė ir skaičiaus kategoriją: dabar ši opozicija neutralizuojasi tik vienaskaitos (Sg) pozicijoje. Bendros daugiskaitos galūnės trims linksniams D=I=L -ma sudarymu ir apibendrinimu daugiskaitos formose sustiprėjo G : L opozicija -ǎ, -ih ir t. t. ~ ma (žr. aukščiau). Lužičėnų aukštaičių kalboje, priešingai, G · L neutralizacija išliko tik daugiskaitos (Pl) formose, jos jau nebėra dviskaitos (Du) formose ir ji beveik išnyko vienaskaitoje (Sg). Apie ankstesnę G : L pozicijos neutralizaciją liudija tik kai kurios dubletinės formos.

Sg ir Pl pozicijose buvo sutinkamos tiek neutralizuojamos, tiek ir neneutralizuojamos G : L opozicijos. Tai ir galėjo būti neutralizacijos patekimo tiktai į G : L opozicijos dviskaitos formas priežastis. Tokiu atveju principinių pakeitimų nei G : L, nei Du : Pl opozicijose dar nėra, jos iš esmės išlieka, tik pasikeičia G : L neutralizuojamų ir neneutralizuojamų opozicijų skaičius ir atsiranda Du : Pl neutralizacijos pozicijos.

14. Kitas dalykas – D : I opozicija su Du vienareikšme galūne -ma ir aiškia Du : Pl opozicija (*ma : mi, ma : mǎ*), subendrėjusios beveik pagal visą horizontaliąją paradigmą ašį. Čia iš neutralizacijos būklės D : I išėjimas Du pozicijoje, patenkant Pl diferenciacijai, iš esmės pakeistų D : I opozicijos pobūdį. Tokiu atveju ji pasidarytų neneutralizuojama. Todėl D=I ilgiau išlieka Du paradigmoje.

D : I opozicija s. sl. kalboje buvo pakankamai stipri (=2), D : I neutralizacija buvo tik dviskaitos pozicijoje. Slavų kalbos žymiai sustiprino šią opoziciją: slovėnų (=2,05), rusų (=8,5), ukrainiečių (=13,4), baltarusių (=27,6). Dabartinėje slovėnų kalboje ši opozicija niekur nesineutralizuoja ($F_0 = \infty$). Dabartinėse slavų kalbose D : I opozicija, turėdama bendrą tendenciją stiprėti, patyrė šiuos pakeitimus. Slovėnų kalboje „sistemos spaudimu“ D : I neutralizacija žymiai susilpnėjusi Du pozicijoje ($2,16 > F_n > 1,1$, kai $F_n = \infty$ s. sl. ir s. rusų kalbose), pateko į Pl poziciją, kur jos neutralizacijos stiprumas palyginti nedidelis (=0,16). Serbų kalba, praradusi dviskaitos kategoriją, D : I neutralizaciją perdavė daugiskaitos (Pl) pozicijai ir išvedė per visą linksniavimą ($F_n = \infty$). Lužičėnų aukštaičių kalba

išlaikiusi šią neutralizaciją daugiskaitos pozicijoje ($F_n = \infty$), ja apima ir viena- skaitos poziciją ($0,19 > F_n > 0,12$).

Visose kitose slavų kalbose, išskyrus slovākų, D : I neutralizacija sutinkama tik vienaskaitos formose (Sg pozicija). Slovākų kalboje ši opozicija nesineutrali- zuoja.

15. D : I, G : L opozicijų sustiprėjimo proceso, ryškiausiai vykusio lietuvių kalboje, kur dabar D ir L nesineutralizuoja nė su jokiais kitais linksniais, rezulta- tai savitai pasireiškė ir slavų kalbose. Čekų, rusų ir baltarusių kalbose dabar nau- dininkas nesineutralizuoja Pl pozicijoje, neutralizuojasi tik Sg pozicijoje. Įnagininko linksnis nesineutralizuoja Pl pozicijoje baltarusių, lenkų, rusų kalbose ir visiškai – slovākų kalboje. Dar daugiau: slovākų kalboje I dabar nesineutralizuoja nė su jo- kiais kitais linksniais. Iš esmės čia turime tą patį rezultatą kaip ir lietuvių kalboje, kur dėl G : L, D : I opozicijų sustiprėjimo dabar L ir D nesineutralizuoja nė su jo- kiais kitais linksniais. Tiesa, slovākų I nepasidarė neprielinksniniu kaip lietuvių lokatyvas. Tačiau čia derinių su prielinksniu kiek mažiau, jų vartojimas kiek siaures- nis negu dabartinėje rusų kalboje.

L neutralizuojamų opozicijų skaičius slavų kalbose padidėjo. Jeigu s. slavų ir s. rusų kalbose L nesineutralizavo nei su N, nei su I, tai dabar jis neutralizuojasi ir su I (slovėnų, serbų, lužičėnų aukštaičių, čekų, ukrainiečių, rusų, baltarusių kalbos), o kartais ir su N (lenkų, čekų, lužičėnų aukštaičių kalbos). Todėl nieko nuosta- baus, kad lietuvių L pasidarė neprielinksniniu, o rusų, priešingai, – prielinksniniu linksniu, nes pastarojoje kalboje L nesineutralizuoja tik su N, o pirmojoje – nesi- neutralizuoja nė su jokiais kitais linksniais.

Iš esmės, jei su didesniu skaičiumi linksnių neutralizuojasi tam tikras linksnis, tai didesnę vaidmenį atlieka su juo einantys prielinksniai. Jeigu s. sl. kalboje didžiau- sią neutralizuojamų opozicijų skaičių sudarė opozicijos su galininku (4+2), nau- dininku (4+2) ir kilmininku (4), tai dab. rusų kalboje – su L (=4) ir G (=4), slovėnų – G, A, L, I (=4), ukrainiečių – G (=4), A, L (=3+1); serbų – G, D (=4), baltarusių – G, D, A, L (=3+1); lužičėnų aukštaičių – L (=4+2), A (=4) ir t. t. Kaip tik šie linksniai slavų kalbose ir sudaro prielinksninių konstrukcijų daugu- mą.

Bendrasis linksnių opozicijų stiprumas (F), neneutralizuojamų opozicijų skai- čiaus santykis su neutralizuojamomis opozicijomis lietuvių kalboje yra $12 : 9 = 1,33$; rusų kalboje – $6 : 9 = 0,66$ (du kartus mažesnis!), slovėnų – $0,36$ ir t. t. Kuo stipresnė bendroji linksnių neutralizacija ir silpnesnė opozicija, tuo didesnę vaidme- nį atlieka prielinksniai. Ir iš tikrųjų, išankstinis paskaičiavimas parodė, kad rusų kalboje dažniau negu lietuvių kalboje vartojami prielinksniai (santykis $8 : 5$). Slo- vėnų kalboje ne vienas vietininko linksnis, o du – vietininkas ir įnagininkas, var- tojami tik su prielinksniais. Bulgarų kalboje, kur tik įvardžiuose (asmeniniuose) ir (rečiau) asmenų pavadinimuose bei tikriniuose daiktavardžiuose išlieka kai kurios linksnių opozicijos, faktiškai visi netiesioginiai „linksniai“ – prielinksniniai.

Trumpos išvados

1. Dviskaitos kategorijos išnykimas, yra dviskaitos ir daugiskaitos kategorijų konvergencija, $Du \times Pl \rightarrow Pl$. Kaip ir bet kuri konvergencija, šis procesas vyko $Du : Pl$ opozicijos nuoseklios neutralizacijos etapais, laipsniškai (iš linksnio į linksnį,

iš linksniavimo į linksniavimą ir t. t.) didėjant neutralizacijos pozicijų skaičiui ir mažėjant diferenciacijos pozicijų kiekiui. Pozicija po pozicijos opozicija visiškai išnyksta. Pirmoji slavų ir baltų Du : Pl neutralizacijos pozicija buvo G, L (kilmininko ir vietininko linksnių formos) pozicijos, antroji – N : A, D : I ilgą laiką liko Du : : Pl opozicijos diferenciacijos pozicija.

2. Dviskaitos pozicijoje neutralizavosi N : A, G : L ir D : I linksnių opozicijos. Taigi dviskaitos kategorijos eliminacija yra glaudžiausiai susijusi su neutralizacijos susilpnėjimu ir N : A, G : L, D : I opozicijų sustiprėjimu. Faktinės medžiagos analizė patvirtina tokį tarpusavio ryšį ir esminį šių opozicijų stiprėjimo procesų bendrumą. Šių opozicijų stiprėjimas padėjo susidaryti tokiai padėčiai, kad slavų kalbose išsivystė gyvų būtybių kategorija, o lietuvių kalboje D ir L dabar nesineutralizuoja su jokių kitų linksnių opozicijomis. Analogiškas rezultatas sutinkamas slovakų kalbos I (įnagininko linksnyje).

3. Yra du linksnių opozicijų sustiprinimo būdai:

a) galūnių subendrėjimas viso linksniavimo horizontalioje ašyje, sukeliąs neutralizaciją, o paskui ir linksniavimo tipų konvergenciją;

b) turimos opozicijos sustiprėjimas dėl tarpinių opozicijų susilpnėjimo, jų neutralizacijos. Tokiu būdu slavų kalbose N : A opozicijos sustiprėja dėl A : G neutralizacijos sustiprėjimo; G : L ir D : I opozicijų sustiprėjimas – dėl D : L, G : A neutralizacijos sustiprėjimo.

Slavų kalboms labiau charakteringas antrasis, lietuvių kalbai – pirmasis linksnių opozicijų stiprinimo būdas. Antrasis būdas gali sukelti neutralizuojamų linksnių opozicijų su turimu linksniu skaičiaus padidėjimą. Tai savo ruožtu gali padidinti linksnių konstrukcijų kiekį. Štai kodėl senesnis L rusų kalboje vartojamas su priešlinksniu, o lietuvių kalboje – tik be priešlinksnio.